

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

**Методичні рекомендації
з організації та проведення роботи щодо недопущення порушень статутних
правил взаємовідносин між військовослужбовцями у
військових частинах (підрозділах).**

ЗМІСТ:

1. Сутність порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

1.1. Форми прояву порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

1.2. Ознаки наявності у військовій частині, підрозділі порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

2. Етапи профілактики порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

Додатки:

1. Типовий алгоритм дій військовослужбовців у разі застосування фізичного чи морального насильства.

2. Опитувальник для визначення рівня схильності до девіантних форм поведінки та порушень статутних правил взаємовідносин.

3. Анкета виявлення ознак наявності випадків у підрозділі порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

1. Сутність порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями – протиправна підміна встановлених військовими статутами Збройних Сил України стосунків між військовослужбовцями фізичним насильством, моральним знуцанням, приниженням честі і гідності, примушуванням одним військовослужбовцем іншого виконувати за нього обов'язки військової служби та наданням йому особистих послуг, заподіянням шкоди фізичному та психічному здоров'ю, яка тягне за собою дисциплінарну або кримінальну відповідальність.

1.1. Основними формами прояву порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями є:

перекладання військовослужбовцями своїх обов'язків по службі та у побуті на військовослужбовців молодшого періоду служби;

нерівномірний розподіл добових нарядів, чергувань по днях тижня та годинах доби, самовільна підміна військовослужбовців старшого періоду служби під час несення служби;

призначення на найбільш брудні, важкі роботи військовослужбовців молодшого періоду служби, залучення їх до виконання додаткових завдань;

прання і прасування обмундирування, прибирання приміщень і території;

заправлення ліжок військовослужбовців старшого періоду служби;

вимагання грошей, продуктів харчування, речей;

періодичні побори з місячного грошового забезпечення та грошових переводів;

поповнення рахунків мобільних телефонів;

примусове відбирання у військовослужбовців молодшого призову нових предметів обмундирування (як правило футболки), заміна їх на старі;

позбавлення військовослужбовців молодшого періоду служби відпочинку, часу для особистих потреб, звільнення, перегляду телепередач і кінофільмів;

грубе викривлення дисциплінарної практики, зловживання владою, знуцання над підлеглими, рукоприкладство (у кімнатах побутового обслуговування, для вмивання, у туалеті);

знуцання заради розваги (“сушити крокодила”, “дати лося”, “водіння автомобіля” тощо), створення з числа фізично слабких новоприбулих військовослужбовців групи для виконання різних завдань щодо обслуговування та задоволення особистих примх;

створення важчих побутових умов для військовослужбовців молодшого періоду служби, розміщення їх біля дверей, на другому ярусі ліжок;

примушення новоприбулих військовослужбовців до жебракування поблизу розташування військових частин з метою добування грошей на закупівлю алкогольних напоїв, продуктів харчування, цигарок;

вимагання грошей (встановлення “такси”) за відправлення у відпустку, зустріч з батьками, що приїхали до військової частини.

1.2. Основні ознаки наявності порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями у військовій частині, підрозділі:

“хронічні” хвороби у молодих солдат, регулярне відвідування ними лікарів;

часті візити батьків, прохання про переведення до іншого місця служби (у інший підрозділ);

неохайний зовнішній вигляд військовослужбовців молодшого періоду служби (брудний робочий одяг, поношене взуття, відсутність окремих предметів військової форми одягу);

пасивність спілкування, усамітнення військовослужбовців у вільний час, на перервах, у святкові та вихідні дні;

виконання молодими солдатами найбільш тяжких господарських робіт, у тому числі, у вільний від служби час, прання, чищення та прасування чужих предметів одягу;

“добровільне” розміщення на незручних місцях при перегляді кінофільмів, телепередач та інше;

наявність сигарет, сірників у тих солдатів, що не палять;

пасивність та сонливість під час проведення занять, відсутність бажання йти у звільнення чи культпохід;

спроба приховування різного роду травм, в тому числі й при медичному огляді;

прагнення до мінімуму звести спілкування з офіцерами у поєднанні з готовністю до перебування у відриві від підрозділу для виконання будь-яких завдань;

символічні порушення у формі одягу, що підкреслюють “привілейованість” положення військовослужбовців старшого періоду служби: деформація головних уборів, своєрідне прасування та вшивання обмундирування, наявність на поясному ремені двох тренчиків, надрізів, що позначають кількість місяців служби, що залишилася до звільнення, носіння різного роду ланцюжків, брелків, кулонів, брючних ременів невстановленого зразка, стрижка за кілька місяців до звільнення (“дембельський постриг”) та інші;

розташування військовослужбовців старшого періоду служби в задніх шеренгах строю;

розміщення в їдальні військовослужбовців старшого та молодшого періодів служби з протилежних сторін столів.

2. Поетапна профілактика порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

Поетапна профілактика порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями – системний комплекс заходів, що організовується та проводиться командуванням і посадовими особами військової частини із залученням представників Військової служби правопорядку Збройних Сил України правопорядку, спрямований на усунення

або нейтралізацію причин, умов і факторів, які сприяють скоєнню порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

Кінцевою метою є недопущення правопорушень, пов'язаних із порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, підтримання статутного порядку та морально-психологічного стану особового складу на рівні, які б забезпечили якісне і своєчасне виконання покладених на військову частину (підрозділ) завдань.

Зміст заходів
На етапі роботи з призовниками
<p>Основне завдання – активне формування у призовників правильних уявлень про військову службу та статутний порядок у військових підрозділах, виявлення осіб, схильних до девіантної поведінки.</p> <p>З цією метою проводяться:</p> <ul style="list-style-type: none"> індивідуальні бесіди, в ході яких уточнюються соціально-демографічні дані, ціннісні орієнтації, мотивація щодо проходження військової служби, життєві плани; аналіз інформації з попереднього місця навчання (роботи) щодо соціально-психологічних, моральних якостей призовників; “Дні призовника” (зустрічі з офіцерами, ветеранами військової служби, учасниками операції об’єднаних сил (АТО)) з метою ознайомлення призовників із особливостями військової служби, сутністю військового товариства, взаємодопомоги); групові бесіди щодо порядку та особливостей проходження військової служби, відповідальність за ухилення від військової служби; професійно-психологічний відбір у військових комісаріатах у період призову, професійна орієнтація на військово-облікові спеціальності, виявлення осіб з ознаками низької нервово-психічної стійкості, підвищеним суїцидальним ризиком та експертна оцінка їх придатності до військової служби.
На етапі підготовки до прийому поповнення (березень, вересень)
<p>Основне завдання – усунення передумов, які сприяють виникненню випадків порушень статутних правил взаємовідносин.</p> <p>З цією метою проводяться:</p> <ul style="list-style-type: none"> якісний підбір та підготовка посадових осіб в адміністрацію пунктів прийому молодого поповнення. Призначення найбільш дисциплінованих та підготовлених офіцерів, сержантів (старшин); інструкторсько-методичні заняття з офіцерським та сержантським складом ланки взвод, рота щодо форм та методів організації індивідуально-виховної роботи з підлеглими, вирішення конфліктних ситуацій; індивідуальні бесіди з військовослужбовцями строкової служби старшого періоду з метою націлення їх на надання допомоги новоприбулому поповненню в подоланні труднощів адаптації до військової служби; виявлення осіб, схильних до девіантних форм поведінки та порушень статутних правил взаємовідносин, проявів відкритої та скритої форми агресивної поведінки, організація індивідуально-виховної роботи з ними (додаток 1);

підготовка та облаштування приміщення для зустрічі та розміщення особового складу відповідно до вимог статутів, керівних документів;
 оформлення куточків (стендів) правових знань інформаційних стендів з інформацією “телефонів довіри”;
 щоденне заслуховування сержантів (старшин) підрозділів щодо стану виконання завдань з підготовки до прийому новоприбулого поповнення;
 визначення завдань сержантському і старшинському складу підрозділів щодо рішучого попередження випадків знущань і глузувань над новоприбулими військовослужбовцями, проведення роз’яснювальної роботи з солдатами (матросами), які схильні до проявів грубості і зневажливості.

На етапі прийому поповнення (квітень-травень, жовтень-листопад)

Основне завдання – забезпечення статутного порядку у підрозділах зборів молодого поповнення, формування у військовослужбовців первинних навичок щодо поведінки у військовому колективі, поведінці при виконанні службових обов’язків.

На етапі прийому молодого поповнення проводяться:

соціально-психологічне вивчення, психологічне обстеження новоприбулого поповнення. Заведення на кожного військовослужбовця особової справи. Налагодження зв’язку з батьками та рідними військовослужбовців;

проведення поглибленого медичного обстеження, виявлення осіб, які приховували стан здоров’я, мали травми, набуті або успадковані вади;

ознайомлення новоприбулого поповнення з історією військової частини, військовими традиціями, досягненнями у бойовій підготовці. Проведення тематичних вечорів “Відрекомендовуюсь колективу”, рольових, соціально-психологічних тренінгів щодо формування навичок безконфліктного спілкування;

проведення командирського інформування з метою доведення до новоприбулих військовослужбовців вимог законів України і військових статутів Збройних Сил України про взаємовідносини у військових колективах. Роз’яснення порядку дій у разі порушення статутних правил взаємовідносин, морального чи фізичного приниження;

роз’яснення порядку дій у випадках обмеження їхніх прав, приниження їх гідності, положень Кримінального кодексу України про відповідальність за військові злочини;

забезпечення у військових колективах обстановки доброзичливості і турботи про підлеглих;

щоденне заслуховування сержантського складу про морально-психологічний стан особового складу, їх настроїв, стан здоров’я, наявність осіб з відхиленою поведінкою. Організація роботи щодо ретельного вивчення військовослужбовців, схильних до конфліктної поведінки. Приділяється максимум уваги тим військовослужбовцям, які замкнуті, стають об’єктами жартів і глузувань, відчувають гостру тугу за домівкою, вивчаються причини їх психологічної пригніченості. Про результати бесід і спостережень посадові особи інформують своїх прямих начальників;

організація індивідуально-виховної роботи з кожним військовослужбовцем;

формування списку осіб, що потребують посиленої психологічної уваги, для організації додаткової індивідуальної роботи з ними;

в день складання Військової присяги здійснюється інформування батьків та членів сімей військовослужбовців про умови військової служби та побуту, прохання повідомляти командування частини (підрозділу) про випадки тривожних звісток від синів, про факти, які можуть вплинути на поведінку військовослужбовців. В подальшому підтримувати зв'язок з батьками протягом усієї служби їх сина.

На початковому етапі військової служби новоприбулого поповнення у підрозділі (червень-липень, грудень-січень)

Основне завдання – забезпечення адаптації військовослужбовців до умов військової служби, входження їх у військовий колектив.

З цією метою проводяться:

з прибуттям новоприбулого поповнення в підрозділи військовослужбовцям доводяться завдання, які стоять перед особовим складом на найближчий період, здійснюється інформування про позитивні традиції та успіхи у бойовій підготовці підрозділу;

тематичні вечора “Відрекомендовуюсь колективу”, відвідування кімнати бойової слави (музею) військової частини;

здійснення суворого контролю за розміщенням військовослужбовців у спальному приміщенні відповідно до іменного списку, рівномірністю розподілу нарядів, дотриманням графіку прибирання території тощо;

проведення бесід командирами підрозділів, офіцерами структур морально-психологічного забезпечення, іншими посадовими особами з кожним солдатом (матросом), що прибули до підрозділу з метою вивчення настрою, перших вражень про службу (не рідше одного разу на тиждень);

виявлення ознак наявності випадків порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями у підрозділі шляхом проведення анонімного опитування (додаток 2);

щоденне заслуховування командирами сержантів (старшин) про стан справ та взаємовідносини серед військовослужбовців строкової служби. Забезпечується негайне реагування на кожен випадок порушення статутних правил взаємовідносин.

інструкторсько-методичні заняття із сержантським та старшинським складом за темою: “Практика роботи молодшого командира щодо згуртування колективу, дотримання військової дисципліни, попередження злочинів, пов’язаних з нестатутними взаємовідносинами між військовослужбовців”;

соціометричні дослідження (виявлення неформальної структури (мікрогруп, лідерів і їхню спрямованість), оцінка морально-психологічного стану особового складу, визначення домінуючої форми поведінки військовослужбовців.

складання соціально-психологічного портрету військового колективу;

робота з лідерами мікрогруп з негативною спрямованістю по нейтралізації їх негативного впливу на новоприбуле поповнення; психологічний супровід осіб, які потребують посиленої психологічної уваги;

організація урочистого вручення зброї і закріплення бойової техніки,

заохочення військовослужбовців за успіхи в бойовій підготовці, за виконання завдань внутрішньої та вартової служб.

На етапі оволодіння військовослужбовцями військовою спеціальністю (серпень-вересень, лютий-березень).

Основне завдання – поглиблене вивчення мікроклімату, соціально-психологічних процесів у військових колективах.

З цією метою проводяться:

періодичне вивчення морально-психологічного стану особового складу, та аналіз стану військової дисципліни у підрозділах. Забезпечується негайне реагування на кожен випадок порушення статутних правил взаємовідносин;

постійний моніторинг внутрішньо-колективних процесів, проводяться анонімні опитування та анкетування (додаток 2);

посилення контролю за виконанням розпорядку дня, особливо у вечірній та нічний час. Недопущення проявів негативних ритуалів і традицій (*у період 6 липня та 5 січня – відзначається 50 днів до наказу, коли молодший призов відпочиває, а за них працює старший; 31 липня та 30 січня – 25 днів до наказу, коли вже старший призов відпочиває та знущується над молодшим (б'є “лося”); 23-25 серпня та 22-24 лютого – старший призов набуває статусу “дембелів”, що супроводжується вживанням спиртних напоїв, збором грошей для звільнення; 17 травня та 16 листопада у казармах умовно відзначається 100 днів до наказу, військовослужбовці стрижуться наголо, підтримуються інші негативні ритуали і традиції*);

перевірка наявності особистих речей та грошей військовослужбовців молодшого періоду служби (*спостерігається посилення здирництва та комерціалізація внутрішніх стосунків та ритуалів*);

уточнення алгоритму роботи сержантського складу щодо специфіки розв'язання конфліктних ситуацій серед підлеглих;

персональна оцінка ефективності діяльності офіцерського та сержантського складу військової частини (підрозділів) з профілактики порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями. Заохочення кращих командирів, які досягли позитивних результатів у формуванні здорового морально-психологічного клімату в підрозділі;

здійснення контролю за умовами служби, життєдіяльності і побутом, настроєм команд та військовослужбовців, що знаходяться у відриві від розташування військової частини (підрозділу);

проведення індивідуальних і групових бесід з військовослужбовцями різних періодів служби, соціально-психологічні вивчення групових настроїв і думок, постійне спостереження за поведінкою військовослужбовців, аналіз їх взаємовідносин з метою виявлення лідерів з негативною спрямованістю, носіїв нестатутних норм поведінки. (*Для таких осіб найбільш характерними рисами є жорстокість, егоїзм, прагнення підпорядкувати своїй волі оточуючих, отримати незаслужені привілеї за рахунок інших за допомогою фізичної сили чи загрози її застосування. Зазвичай такі військовослужбовці мають “несправжній” авторитет “свого хлопця”, в поведінці проявляється прагнення до порушення установлених норм, самовпевненість, грубість, надмінність, схильність до сперечань, порушень військової дисципліни*). Після виявлення

таких осіб – вжиття відповідних заходів організаційного, дисциплінарного, соціально-психологічного характеру;

спостереження за поведінкою військовослужбовців (ознаками наявності нестатутних взаємовідносин можуть бути перевернуті емблеми, додаткові тренчики, приспущені ремені, обов'язок молодших вставати коли до курилки заходить старший за призовом, специфіка може бути в залежності від виду та роду військ, особливостей негативних традицій у конкретній військовій частині);

організація психологічної допомоги і підтримки військовослужбовцям, які зазнали морального тиску і фізичного насильства;

організація психокорекції наслідків порушень статутних правил взаємовідносин;

проведення заходів правової профілактики порушень статутних правил взаємовідносин, а саме:

виступи військовослужбовців, які відбули покарання у виправних установах за вчинені злочини;

вечори запитань і відповідей за участю військових юристів, представників Військової служби правопорядку;

демонстрація відеофільмів з правової тематики тощо;

Організація заходів дозвілля:

проведення змагань, насамперед з ігрових та колективних видів спорту, активне залучення до участі в них військовослужбовців різних категорій та періодів військової служби;

оснащення військових частин сучасними телекомунікаційними та мультимедійними засобами;

колективне відвідування театрів, музеїв, концертів, кінотеатрів та інших закладів культури.

На етапі підготовки військовослужбовців до звільнення в запас:

складаються попередні графіки проведення звільнення військовослужбовців в запас;

проводяться вечори запитань та відповідей з категорією військовослужбовців, що звільняється;

посилюється контроль за формою одягу та екіпіровкою військовослужбовців молодшого призову;

перевіряються особисті речі тих, хто звільняється;

Особлива увага в урочистостях приділяється молодшим командирам, відмінникам бойової підготовки, пропаганді досвіду. Заступники командирів з морально-психологічного забезпечення організують роботу щодо підготовки та відправлення повідомлень про кращих військовослужбовців до місцевих друкованих засобів масової інформації;

проводяться цільові інструкторсько-методичні заняття з командирами підрозділів, сержантським складом з питань організації роботи з новоприбулим поповненням, профілактики порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями.

Тимчасово виконуючий обов'язки начальника
Головного управління морально-психологічного забезпечення
Збройних Сил України
полковник

о/п

О.В.БОЙКО

ТИПОВИЙ АЛГОРИТМ
дій військовослужбовців у разі застосування
фізичного насильства чи моральних образ

Ваші дії:

1. Спробувати припинити застосування насильства.

Наприклад:

Сергію! (ім'я)!

Зупинись! Ти ж нормальна людина, а не звір! Охолонь, воно того не варте! Нам обом не потрібні проблеми з законом, і я не хочу, щоб тебе посадили за ґрати! Не ламай своє і моє життя!

2. **Негайно звернутися** до свого безпосереднього начальника (командира відділення (взводу, батареї, групи, роти, команди, бойової частини), заступника командира з морально-психологічного забезпечення, чергового по кораблю і доповісти йому про такий випадок.

Наприклад:

Товаришу сержант (військове звання)!

20 січня (дата) о 18.30 (час) у спальному приміщенні (місце) мене побив солдат Петренко (прізвище).

3. У випадку, коли Ви зазнали побоїв, принижень або тілесних ушкоджень, **негайно зверніться** до медичного закладу (лікаря, фельдшера, в медичний пункт, медичну роту), для отримання першої медичної допомоги та відповідного запису у медичній книжці.

Вимагайте невідкладного надання Вам допомоги і фіксації у Вашій медичній книжці та документах лікаря нанесених тілесних ушкоджень!

Це не тільки Ваше право – це Ваш статутний обов'язок!

4. Якщо командування підрозділу не вживає заходів для поновлення порушених прав, Вам необхідно **терміново звернутися до старшого начальника** (командира військової частини, командира корабля) або заступника командира з морально-психологічного забезпечення, головного сержанта (старшини), іншого начальника, якому Ви довіряєте.

Наприклад:

Товаришу капітан (військове звання)!

20 січня (дата) о 18.30 (час) у спальному приміщенні (місце) мене побив солдат Петренко (прізвище).

20 січня (дата) о 19.30 (час) на плацу (місце) я звернувся до свого командира відділення сержанта служби за контрактом Сергієнка (посада, військове звання, прізвище), але він мені не допоміг.

Пам'ятайте: б'ють тих, хто не бореться за свої права. Якщо Ви, побоюючись, “щоб не було гірше”, вирішили приховати випадки знущань над Вами, не доповідаєте, як це вимагає Статут внутрішньої служби Збройних Сил України своїм командирам – Вам не зможуть вчасно допомогти, прийняти рішучі попереджувальні заходи.

Тому нічого не бійтеся – звертайтеся до своїх командирів та офіцерів морально-психологічного забезпечення структур за допомогою.

5. У випадку, якщо Ваші командири не допомогли та не вживають відповідних заходів, звертайтеся щодо захисту Ваших прав за **“Телефонами довіри”**:

до своїх командирів, заступників з морально-психологічного забезпечення, головного сержанта (старшини):

командир _____ (військове звання, ПІБ) _____ (телефон – мобільний, домашній)

заступник командира з МПЗ _____ (військове звання, ПІБ) _____ (телефон – мобільний, домашній)

головний сержант військової частини _____ (військове звання, ПІБ) _____ (телефон – мобільний, домашній).

до Військової служби правопорядку:
телефон _____ чергового Військової служби правопорядку

ЗСУ _____

до Комітету солдатських матерів _____

Начальник відділу аналізу морально-психологічного стану особового складу управління морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил) Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України

полковник

о/п

О.В.ЗВАРКО

ОПИТУВАЛЬНИК**для визначення рівня схильності до девіантних форм поведінки та порушення статутних правил взаємовідносин**

Опитувальник призначений для вивчення військовослужбовців на предмет схильності до девіантних форм поведінки, а також до порушення статутних правил взаємовідносин. Високі показники за шкалами опитувальника свідчать про те, що військовослужбовець є потенційним носієм нестатутних взаємовідносин та негативних військових традицій.

Такий військовослужбовець потребує додаткового психологічного вивчення та посиленої уваги з боку командирів.

Опитувальник розроблений на основі оцінки деяких соціально-психологічних і психологічних характеристик особистості, що відображають інтегральні особливості психічного і соціального розвитку та складається із 5-ти шкал наступних методик:

- шкала схильності до девіантних форм поведінки (опитувальник БОО “Адаптивність-200”);
- шкала морально-етичної нормативності (опитувальник БОО “Адаптивність-200”);
- шкала рівня фізичної агресії (методика діагностики показників і форм агресії А.Басса і А.Дарки);
- шкала рівня нейротизму (опитувальник Г.Айзенка ЕРІ);
- шкала рівня психопатії (особистісний опитувальник “НПН-А” – нервово-психічна нестійкість – акцентуація).

Інструкція обстежуваним

“Зараз Вам буде запропоновано відповісти на ряд запитань, що стосуються деяких особливостей Вашого самопочуття, поведінки, характеру. Будьте відверті, довго не замислюйтесь над змістом запитань, давайте відповідь, яка першою прийде Вам на думку.

Пам'ятайте, що немає правильних або неправильних відповідей. Якщо Ви відповідаєте на запитання “так”, поставте у відповідній клітинці реєстраційного бланку знак “+” (плюс), якщо Ви обрали відповідь “ні”, поставте під цифрою знак “-” (мінус).

Уважно стежте за тим, щоб номер питання анкети і номер клітинки реєстраційного бланку співпадали.

Відповідати потрібно на всі питання поспіль, нічого не пропускаючи. Якщо у Вас виникнуть запитання, підніміть руку”.

Текст опитувальника

№	Запитання	Відповідь
1	Часом мені дуже хотілося лишити свій дім	
2	Вважаю, що якщо хтось заподіяв мені зло, я повинен йому відповісти тим же	
3	Іноді у мене виникає бажання нашкочити кому-небудь	
4	Мені здається, що я легко можу вдарити людину	
5	Ви часто відчуваєте потребу в друзях, які можуть Вас зрозуміти,	

	підбадьорити, поспівчувати?	
6	Вам дуже важко відмовитися від своїх намірів?	
7	В дитинстві я скоював дрібні крадіжки	
8	Я вважаю, що більшість людей здатна збрехати, щоб просунути по службі	
9	Часом мені так і хочеться вступити з ким-небудь у суперечку	
10	Іноді мені хочеться зробити що-небудь небезпечне або приголомшливе	
11	Буває, у мене з'являється бажання ламати або крушити все навколо	
12	Було б добре, якби майже всі закони відмінили	
13	Якщо хто-небудь вдарить мене, я відповім тим же	
14	Коли ображають мене або мою сім'ю, єдиний вихід для мене вирішити питання бійкою	
15	У Вас часто спостерігаються спади та підйоми настрою	
16	Вас легко образити?	
17	Я вважаю, що мене часто карали несправедливо	
18	Траплялося, що я перешкоджав або вчиняв наперекір людям просто із принципу, а не тому, що справа була дійсно важливою	
19	Іноді я можу не втриматися і нагрубіянити, навіть якщо це зашкодить моїм інтересам	
20	Часто я не поступаюся людям не тому, що справа є дійсно важливою, а просто через принцип	
21	Іноді у мене виникає сильне бажання порушити правила пристойності або кому-небудь нашкодити	
22	Іноді у мене буває таке відчуття, що я просто повинен нанести ушкодження собі або кому-небудь іншому	
23	Люди, які постійно виводять мене, заслуговують на те, щоб їх вдарили	
24	Якщо хто-небудь вдарить мене, я скоріше за все, теж вдарю у відповідь	
25	Вас часто турбує почуття провини	
26	Можна сказати, що нерви у Вас часто бувають напружені до краю	
27	Я завжди був незалежним і вільним від контролю з боку сім'ї	
28	Безглуздо засуджувати людину, яка обдурила того, хто сам дозволяє себе обдурювати	
29	Я, напевно, людина дратівлива і запальна	
30	Часто я заводжуся з півоберту	
31	Бували випадки, що мені було важко утриматися від того, щоб що-небудь не поцупити в кого-небудь або де-небудь, наприклад у магазині	
32	Я зловживав спиртними напоями	
33	Якщо я розізлюсь то можу вдарити кого-небудь	
34	Вступаю у бійку не частіше, але й не рідше за інших	
35	Після того, як справу вже зроблено, Ви часто повертаєтеся до неї подумки, гадаючи, що могли зробити її краще?	
36	Буває так, що Вам не спиться через те, що в голову лізуть всілякі думки?	
37	Я вважаю, що можна, не порушуючи закон, спробувати знайти в ньому лазівку	
38	Можна пробачити людям порушення тих правил, які вони вважають нерозсудливими	
39	Я проти того, щоб з мене жартували	
40	Я сильно горячкую, якщо мене кваплять або підганяють	
41	Мені легко примусити інших людей боятися мене, інколи, я роблю це ради забави	
42	Я легко втрачаю терпіння до людей	
43	Якщо для захисту своїх прав потрібно застосувати фізичну силу, я її застосую	
44	Знаю людей, які легко можуть довести мене до бійки	
45	У Вас буває сильне серцебиття?	

46	Чи правда, що Ви дратівливі?	
47	Я вважаю за краще діяти відповідно до власних планів, а не слідувати вказівкам інших	
48	Мені байдуже, що про мене думають інші	
49	Іноді дрібниці, вказана на мою адресу, здатна викликати в мене бурхливу реакцію	
50	Якщо я вважаю, що вчиняю вірно, то думка інших людей мене мало цікавить	
51	“За компанію” з товаришами я можу прийняти неабияку кількість алкоголю (перевищити свою звичайну “норму”)	
52	У компаніях, де я часто буваю, друзі іноді палять “травичку”. Я їх за це не засуджую	
53	Застосовувати фізичну силу у вирішенні питань не є погано	
54	Якщо мене хтось не розуміє, я іноді можу застосувати фізичну силу	
55	Вам часто не дають спокою думки про ті неприємності та “жахи”, які могли б трапитися, незважаючи на те, що все закінчилося благополучно?	
56	Вам часто сняться жахіття?	
57	Безглуздо засуджувати людей, які прагнуть урвати від життя все, що можуть	
58	Все своє життя я суворо дотримуюсь принципів, заснованих на почутті обов’язку	
59	Мені часто говорять, що я запальний	
60	Я не дуже ладнаю з людьми	
61	Немає нічого поганого, коли люди намагаються випробувати на собі незвичайні стани, приймаючи деякі речовини	
62	Я думаю, що будь-яке положення законів і військових статутів можна тлумачити двояко	
63	Застосування фізичної сили у вирішенні конфліктів це найдієвіший спосіб	
64	У стані агресії я здатний багато на що	
65	Вас турбує відчуття, що Ви чимось гірші за інших?	
66	Чи можете Ви назвати себе нервовою людиною?	
67	Я обурююся кожного разу, коли дізнаюся, що злочинець з якої-небудь причини залишився безкарним	
68	Я не завжди прагну відхилитися від конфліктів і скрутних положень	
69	У сучасному житті дуже багато дратівливих перешкод, обмежень	
70	Іноді я відчуваю таку лють, що хочеться зламати двері або розбити вікно	
71	Можна погодитися з тим, що я не дуже-то схильний виконувати багато наказів, вважаючи їх безрозсудними	
72	Інколи у мене були зіткнення із законом	
73	Іноді мені так і кортить з ким-небудь затіяти бійку	
74	В дитинстві я багато бився	
75	Вас легко зачіпає критика ваших недоліків або недоліків Вашої роботи	
76	Вас часто мучить безсоння?	
77	Якщо я хочу зробити щось, але оточуючі вважають, що цього робити не варто, мені важко відмовитися від своїх намірів	
78	Якщо я погані думки про людину або навіть зневажаю її, я мало прагну приховати це від неї	
79	Я вважаю за краще діяти імпульсивно, під впливом моменту, навіть якщо це приводить до труднощів	
80	Мало що можна здійснити поступовими, помірними методами, частіше необхідно застосувати силу	

Обробка результатів

Обробка проводиться за п'ятьма ключами за відповідними шкалами. На кожне питання тесту обстежуваний може відповідати "так" або "ні". При обробці результатів враховується тільки кількість відповідей "так", що співпали з ключем. Кожний збіг з ключем оцінюється в один сирий бал (таблиця 1).

При визначенні **групи схильності до порушення статутних правил взаємовідносин** підраховуються загальна кількість відповідей "так" (таблиця 4).

Показники:

8, 9, 10 стенів вважаються високими і свідчать про значну вираженість відповідних ознак;

5, 6, 7 стенів є середніми показниками і свідчать про незначну (допустиму норму) вираженість ознак;

менше 5 стенів - свідчить про практичну відсутність вказаних ознак (таблиця 2,3).

Таблиця 1

Таблиця ключів для підрахунку сирих балів за шкалами

Найменування шкали	Номери питань
Схильність до девіантних форм поведінки	1, 2, 11, 12, 21, 22, 31, 32, 41, 42, 51, 52, 61, 62, 71, 72.
Рівень морально-етичної нормативності	7, 8, 17, 18, 27, 28, 37, 38, 47, 48, 57, 58, 67, 68, 77, 78.
Рівень фізичної агресії	3, 4, 13, 14, 23, 24, 33, 34, 43, 44, 53, 54, 63, 64, 73, 74.
Рівень нейротизму	5, 6, 15, 16, 25, 26, 35, 36, 45, 46, 55, 56, 65, 66, 75, 76.
Рівень психопатії	9, 10, 19, 20, 29, 30, 39, 40, 49, 50, 59, 60, 69, 70, 79, 80.

Таблиця 2

Таблиця переводу сирих балів у стени за шкалами

Найменування шкал і кількість відповідей що співпали з ключем					Стени
Схильність до девіантних форм поведінки	Рівень морально-етичної нормативності	Рівень фізичної агресії	Рівень нейротизму	Рівень психопатії	
14 >	14 >	14 >	15 >	14 >	10
10-13	11-13	10-13	13-14	11-13	9
8-9	9-10	8-9	10-12	9-10	8
6-7	7-8	6-7	9	7-8	7
			8	6	6
			7	5	5
5	5 - 6	5	6	4	4
4	4	4	5	3	3
3	3	3	3-4	2	2
0-2	0-2	0-2	0-2	0-1	1

Таблиця інтерпретації шкал

Стени	Схильність до девіантних форм поведінки	Рівень морально-етичної нормативності	Рівень фізичної агресії	Рівень нейротизму	Рівень психопатії
8-10	Наявні ознаки девіантних форм поведінки. Наявність агресивних реакцій відносно оточуючих. Схильність до нерациональної побудови міжособистісних взаємовідносин з ровесниками і із старшими за віком. Схильний допускати порушення соціально ухвалених норм поведінки.	Не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки. Вважає за краще діяти згідно власних планів, не враховуючи думку оточуючих. Особистісні інтереси домінують над груповими. Для досягнення особистісних інтересів ігноруються загальноприйняті норми і правила поведінки.	Високий рівень фізичної агресії. Віддає перевагу застосуванню фізичної сили при вирішенні міжособистісних конфліктів.	Високий рівень нейротизму. Притаманна нерівноваженість нервово-психічних процесів, лабільність вегетативної нервової системи. Легко збуджуються, для них властива мінливість настрою, чутливість, тривожність, нерішучість, повільність.	Підвищені збудливість, агресивність. Схильність до бурхливих реакцій протесту і прямолінійної критики, низький рівень самоконтролю. Схильність до домінування, високе відчуття суперництва, прагнення за всяку ціну відстояти, виправдати свої вчинки і переконання, непередбачуваність емоцій і вчинків.
5-7	Вираженні ознаки девіантних форм поведінки відсутні. Відмічається наявність окремих ознак нерациональної побудови міжособистісних взаємовідносин з ровесниками і із старшими за віком. Іноді допускає порушення соціально ухвалених норм поведінки.	Не завжди орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси, як правило, переважають над груповими.	Середній рівень фізичної агресії. У разі загострення міжособистісного конфлікту можливе застосування фізичної сили при їх вирішенні.	Середній рівень нейротизму. Притаманна емоційна стабільність, але при значному загостренні конфліктної ситуації ймовірно сильні емоційні реакції. В цілому достатня стійкість до психічних і фізичних навантажень та дії стрес-чинників.	Незначна вираженість агресивності. Іноді схильний до бурхливих реакцій на критику. Середній рівень самоконтролю.
1-4	Відсутність ознак девіантних форм поведінки. Відсутні ознаки агресивної поведінки відносно оточуючих. Орієнтація на дотримання соціально ухвалених норм поведінки і раціональну побудову міжособистісних взаємовідносин з ровесниками і із старшими за віком.	Орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. Дотримується корпоративних вимог. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними.	Низький рівень фізичної агресії. Застосування фізичної сили при вирішенні міжособистісних відносин мало ймовірно.	Низький рівень нейротизму. Характерна емоційна стабільність, збереження організованої поведінки, ситуативне цілеспрямовання в звичайних та стресових ситуаціях. Це емоційно стабільні особи, які відрізняються урівноваженістю, спокоєм, рішучістю, виваженістю дій і вчинків, адаптивністю.	Ознак психопатії не виявлено.

Таблиця переведення сирих балів у групу схильності до порушення статутних правил взаємовідносин

Бали	Група схильності до порушення статутних правил взаємовідносин	Коротка характеристика
44 >	1 – група (потенційно схильні до порушення статутних правил взаємовідносин, наявні ознаки девіантних форм поведінки)	<p>Особа схильна до порушення статутних правил взаємовідносин.</p> <p>Наявні ознаки девіантних форм поведінки. Наявні агресивні реакції відносно оточуючих. Нераціональна побудова міжособистісних взаємовідносин. Схильність допускати порушення соціально ухвалених норм поведінки. Для досягнення особистісних інтересів ігноруються загальноприйняті норми і правила поведінки</p> <p>Відає перевагу застосуванню фізичної сили при вирішенні міжособистісних конфліктів.</p> <p>Притаманна неврівноваженість нервово-психічних процесів, підвищена збудливість, мінливість настрою, чутливість, тривожність, агресивність, впертість, схильність до бурхливих реакцій протесту і прямолінійної критики, низький рівень самоконтролю.</p>
27 – 43	2 – група (слабо виражені ознаки схильності до порушення статутних правил взаємовідносин, виражені ознаки девіантних форм поведінки відсутні)	<p>Ознаки схильності до порушення статутних правил взаємовідносин в цілому відсутні але ймовірні</p> <p>Виражені ознаки девіантних форм поведінки відсутні. Відмічається наявність окремих ознак нераціональної побудови міжособистісних взаємовідносин.</p> <p>У разі загострення міжособистісного конфлікту можливе застосування фізичної сили при його вирішенні.</p> <p>Не завжди орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси, як правило, переважають над груповими</p> <p>В цілому притаманна врівноваженість. Нервово-психічні процеси стійкі.</p>
0 – 26	3 – група (ознаки схильності до порушення статутних правил взаємовідносин та наявність ознак девіантних форм поведінки відсутні)	<p>Порушення статутних правил взаємовідносин мало ймовірне.</p> <p>Відсутні ознаки девіантних форм поведінки. Ознаки агресивної поведінки відносно оточуючих не виявлені. Міжособистісні взаємовідносини організовані раціонально з дотримання соціально ухвалених норм. Дотримується групових вимог.</p> <p>Характерна емоційна стабільність, урівноваженість, спокій, рішучість, виваженість дій і вчинків, адаптивність. Рівень збудливості та агресивності низький. Високий рівень самоконтролю, розвинене відчуття товариства.</p>

Начальник відділу аналізу морально-психологічного стану

особового складу управління морально-психологічного забезпечення
підготовки та застосування військ (сил) Головного управління морально-
психологічного забезпечення Збройних Сил України
полковник о/п

О.В.ЗВАРКО

Анкета
виявлення ознак наявності випадків порушення статутних правил
взаємовідносин між військовослужбовцями у підрозділі

Анкета створена для виявлення ознак наявності випадків порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями у підрозділі. Анкету умовно можна поділити на декілька блоків, кожен з яких висвітлює певний спектр проблем, їх виявлення прямо чи опосередковано вказує на наявність нестатутних взаємовідносин у підрозділі.

Перший блок виявляє ступінь задоволеності військовослужбовців своєю службовою діяльністю. Якщо задоволеність службою оцінюється в цілому негативно, це можна трактувати як опосередкований індикатор наявності проблем, пов'язаних із нестатутними взаємовідносинами (питання №1).

Непрямі показники наявності нестатутних взаємовідносин виявляються за допомогою питань другого блоку анкети, в яких визначається оцінка свого підрозділу військовослужбовцями (питання № 2-7).

Прямі, безпосередні показники наявності нестатутних взаємовідносин у підрозділі виявляються за допомогою питань третього блоку анкети (питання № 8-11).

Аналіз відповідей на питання четвертого блоку анкети дасть змогу визначити ставлення військовослужбовців до явища нестатутних взаємовідносин, форми їх прояву у підрозділі, суб'єктів та об'єктів нестатутного впливу, а також намітити шляхи подолання та профілактики подібних явищ (питання № 12-16).

АНКЕТА

Вашій увазі пропонується анкета, мета якої – виявлення проблем, які існують у взаємовідносинах між військовослужбовцями та визначення шляхів покращення морально-психологічний стану у підрозділі.

Просимо Вас відповісти на запитання анкети. Порядок заповнення анкети: із запропонованих варіантів відповідей виберіть той, який співпадає з Вашою думкою і обведіть колом його цифровий код, або напишіть свій варіант відповіді.

Своє прізвище вказувати не потрібно.

1. Чи можете Ви сказати про себе, що в цілому Ваша службова діяльність проходить успішно?

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

2. Дайте оцінку колективу, де Ви проходите військову службу

1. надійний
2. скоріше надійний, ніж ненадійний
3. важко відповісти
4. скоріше ненадійний, ніж надійний
5. ненадійний

3. Чи правда, що обстановка у вашому підрозділі напружена і не сприяє нормальній службі

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

4. Що найбільш негативно впливає на моральну атмосферу Вашого колективу (можна визначити декілька позицій)?

1. наявність нестатутних взаємовідносин у підрозділі
2. фізичні образи
3. грубість і приниження особистості
4. недостатні організаторські здібності начальників
5. важко відповісти
6. інше _____

5. Чи бажаєте ви перевестись в інший підрозділ?

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

6. Чи були під час служби в підрозділі випадки несправедливого відношення до Вас з боку командування підрозділу, частини?

1. – ні, таких випадків не було   2. – так, такі випадки були

7. У підрозділі мають місце (можна визначити декілька позицій):

1. крадіжки особистих речей
2. моральні образи
3. зневажливе ставлення до військовослужбовців з боку командирів, “авторитетніших” співслужбовців
4. застосування зі сторони спів службовців фізичної сили
5. вживання спиртних напоїв
6. вживання наркотичних засобів

8. Коли Ви прийшли до військової частини, підрозділу, чи були випадки, коли Вас намагалися бити, застосовувати фізичні образи?

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

9. Чи дійсно так, що частину грошового забезпечення Вам доводиться віддавати сержантам (старшинам) чи військовослужбовцям старшого призову?

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

10. Чи дійсно так, що частину грошового забезпечення Вам доводиться віддавати командирі, начальнику?

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

11. Чи відомо Вам про випадки фізичних образ молодих солдат (матросів) у підрозділі?

1. – так   2. – ні   3. – важко відповісти

12. Що є основною причиною виникнення нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями у Збройних Силах України? (виберіть не більше 3 варіантів)

1. прагнення домінувати над іншими
  2. розподіл колективу військовослужбовців по категоріям (контрактники, строковик)
  3. призов осіб з прихованими формами відхилень (алкоголізм, наркоманія, тощо)
  4. колективні негативні “традиції”, правила домінують над військовими статутами
  5. зловживання службовим становищем з боку молодших командирів
  6. негативні приклади з боку офіцерів
  7. інші причини (напишіть)
-

13. Хто, на Вашу думку, найбільш страждає від нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями (можна визначити декілька позицій)?

1. військовослужбовці строкової служби першого періоду служби
  2. прибулі військовослужбовці військової служби за контрактом, які не проходили строкової військової служби
  3. фізично та морально слабші військовослужбовці
  4. інші, напишіть
-

14. Хто, на Вашу думку, частіше всього є носієм нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями (можна визначити декілька позицій)?

1. офіцери
  2. сержанти (старшини)
  3. військовослужбовці строкової служби старшого періоду служби
  4. військовослужбовці військової служби за контрактом, які мають більший досвід служби
  5. неформальні лідери, які впроваджують негативні традиції у військовому колективі
  6. фізично сильніші військовослужбовці
  7. інші, напишіть
-

15. Які форми нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями є у Вашому підрозділі (можна визначити декілька позицій)?

1. фізичні образи (побиття, знущання, рукоприкладство)
2. моральні образи, психологічний тиск
3. перекладання військовослужбовцями своїх обов’язків по службі та у побуті на військовослужбовців молодшого періоду служби
4. обслуговування побутового характеру (чищення взуття, прання обмундирування, заправка ліжок, інше)
5. придбання за власний кошт продуктів, цигарок, спиртних напоїв
6. періодичні побори з місячного грошового забезпечення та грошових переводів

7. примусове відбирання нових предметів обмундирування, заміна їх на старі
  8. поповнення рахунку мобільного зв'язку
  9. інше, напишіть:
-

16. Вкажіть, які проблеми вас хвилюють, заважають службовій діяльності і потребують вирішення

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Начальник відділу аналізу морально-психологічного стану
особового складу управління морально-психологічного забезпечення
підготовки та застосування військ (сил) Головного управління морально-
психологічного забезпечення Збройних Сил України
полковник о/п

О.В.ЗВАРКО